

30.6.2006

Dnro 257/4/05

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

POTILAAN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS JA TIEDONSAANTIOIKEUS

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 25.1.2005 päivätyssä kirjeessään Keski-Suomen keskussairaalan menettelyä raskautensa ja synnytyksensä hoidossa.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

Tapahtumat käyvät ilmi Terveystieteiden tutkimuskeskuksen lausunnosta.

3.2 Potilaan tiedonsaantioikeus ja itsemääräämisoikeus

Oikeusohjeet

Potilaan tiedonsaantioikeudesta säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jälj. potilaslaki) 5 §:ssä. Potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehtoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Selvitystä ei tule kuitenkaan antaa vastoin potilaan tahtoa tai silloin, kun on ilmeistä, että selvityksen antamisesta aiheutuisi vakavaa vaaraa potilaan hengelle tai terveydelle. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Potilaslain esitöissä todetaan, että tiedonsaantioikeutta koskeva säännös on välittömässä yhteydessä potilaan itsemääräämisoikeuteen, josta säädetään lain 6 §:ssä. Jotta potilas voisi harkita hoitoon suostumustaan, hänellä on sitä ennen oltava riittävästi tietoja hoidon merkityksestä ja vaikutuksesta. Potilaalle on annettava selvitys oma-aloitteisesti eikä vain hänen pyynnöstään (HE 185/1991 vp, s. 15).

Terveystieteiden ammattihenkilön tulee lain 12 §:n mukaan merkitä potilasasiakirjoihin potilaan hoidon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan turvaamiseksi tarpeelliset tiedot. Potilasasiakirjojen laatimisesta säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella (99/2001, jälj. potilasasiakirja-asetus).

Potilasasiakirja-asetuksen 18 §:n mukaan potilasasiakirjoihin tulee tehdä merkinnät potilaslain 5 §:ssä tarkoitetun selvityksen antamisesta potilaalle. Jos selvitystä ei ole annettu, menettelyn peruste tulee merkitä potilasasiakirjoihin.

Potilasta on lain 6 §:n mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Potilaan itsemääräämisoikeudella säännöksessä tarkoitetaan potilaan oikeutta päättää hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa puuttumisesta. Säännöksen tarkoituksena on asettaa potilaan suostumus hoidon luvallisuudeksi. Säännöksestä johtuu, että potilaalla ei ole velvollisuutta osallistua terveydenhuoltohenkilöstön koulutukseen opetuksen kohteena ns. opetuspotilaana.

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaan hoito on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Potilaan yksilölliset tarpeet on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon hänen hoidossaan ja kohtelussaan.

Erikoislääkäreiden A:n, B:n ja C:n menettely

Potilaalle on annettava potilaslain 5 §:ssä tarkoitettu selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Tämän selvityksen antamisesta tulee potilasasiakirja-asetuksen 18 §:n mukaan tehdä potilasasiakirjoihin merkinnät. Jos selvitystä ei ole annettu, menettelyn peruste tulee merkitä potilasasiakirjoihin.

Kantelijalle 15.9. ja 18.11.2004 suoritetuista ultraäänitutkimuksia koskevissa potilasasiakirjamerkinnöissä ei ole mainintaa potilaslain 5 §:ssä tarkoitetun selvityksen antamisesta.

Kantelijan mukaan hän ei 15.9.2004 saanut erikoislääkäri A:lta reaaliaikaista ja ymmärrettävää tietoa tutkimuksesta ja sen löydöksistä. Erikoislääkäri A toteaa 17.3.2005 antamassaan selvityksessä, että tutkimuksen jälkeen kantelijalle kerrottiin perusteellisesti löydöksistä, niiden merkityksestä ja jatkosuunnitelmista.

Kantelija arvostelee hänet 18.11.2004 äitiyspoliklinikan seurantakäynnillä tutkineita erikoislääkäreitä B:tä ja C:tä siitä, että he keskustelivat keskenään ultraäänilöydöksistä selittämättä löydöksiä hänelle. Kantelijan mukaan hänelle jäi käynnistä ja jatkosuunnitelmista epäselvä ja ahdistava olo. Erikoislääkäri B:n 24.3.2005 antamasta selvityksestä ei käy ilmi, minkälaisen selvityksen ultraäänitutkimuksesta ja sen löydöksistä hän on kantelijalle

antanut. Hän toteaa kuitenkin pyrkivänsä aina kertoamaan potilaalle edes yleisellä tasolla, mistä on kyse ja miksi tarvitaan esimerkiksi toinen lääkäri varmistamaan löydöstä. Erikoislääkäri C toteaa 23.3.2005 antamassaan selvityksessä, että "jälkikäteen muistellen on vaikea sanoa, kuka mitäkin oli sanonut mitäkin tarkoittaen".

Kantelijalla ja häntä hoitaneilla lääkäreillä on siis erilaiset käsitykset potilaan tiedonsaantioikeuden toteutumisesta. Miten tiedonsaantioikeus kantelijan kohdalla toteutui, ei ole jälkikäteen enää selvitettävissä.

Korostan potilaan tiedonsaantioikeuden merkitystä ja totean sen olevan myös oleellinen osa potilaan ja häntä hoitavan henkilökunnan välistä luottamussuhdetta.

Asiakirjoista käytettävissä olevan selvityksen perusteella totean erikoislääkäreiden A:n, B:n ja C:n jättäneen velvollisuutensa täyttämättä, koska he eivät tehneet kantelijaa koskeviin potilasasiakirjoihin potilasasiakirja-asetuksen 18 §:ssä tarkoitettuja merkintöjä selvityksen antamisesta.

Erikoislääkäri A:n selvityksen mukaan kantelijalle 15.9.2004 suoritettussa ultraäänitutkimuksessa oli läsnä erikoistuva lääkäri kouluttautumassa. Potilaslain 6 §:ssä tarkoitetusta potilaan itsemääräämisoikeudesta johtuu, että erikoislääkäri A:n olisi tullut pyytää kantelijan suostumus erikoistuvan lääkärin läsnäoloon tutkimuksessa.

Kätilö D:n menettely

Käsitykseni mukaan kantelijan itsemääräämisoikeutta olisi tullut kunnioittaa myös silloin, kun häneltä hänen jo kerran selvästi kieltä ydyttyään kätilöopiskelijan läsnäolosta vielä kysyttiin asiaa uudelleen. Kätilö D:n olisi tullut kieltää opiskelijaa tiedustelemasta asiaa uudelleen.

3.3

Kantelijan hoito sikiön sydänäänten harvennuttua

Oikeusohjeet

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituva hyöty ja sen mahdolliset

haitat. Terveysthuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään.

Potilasasiakirjamerkinntät

Kantelija toteaa kantelukirjoituksessaan, että hän tunsu 6.12.2004 sikiön liikkeitä aikaisempaa huonommin, minkä vuoksi hän soitti Keski-Suomen keskussairaalan synnytyssalin hoitajalle. Kantelija ei mainitse hoitajan nimeä eikä tämän henkilöllisyys käy myöskään ilmi käytettävissä olevista asiakirjoista. Kantelijan kertoman mukaan hoitaja päätyi puhelun aikana siihen, että koska kantelija tunsu sikiön liikkeitä normaalin rajoissa olevan määrän, jatkotoimia ei tarvittu.

Terveysthuollon oikeusturvakeskus toteaa, että hoitajan toiminnan asianmukaisuuden arviointi on mahdotonta, koska puhelusta ei ole tehty potilasasiakirjamerkintöjä. Tämä on myös minun käsitykseni asiassa. Potilasasiakirjoihin tulee merkitä potilaan hoidon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan turvaamiseksi *tarpeelliset* tiedot siten kuin potilasasiakirja-asetuksessa tarkemmin säädetään. Korostan, että riittä vät, asianmukaiset ja virheettömät potilasasiakirjamerkinntät selkiinnyttävät ja vahvistavat potilaan ja terveysthuollon ammattihenkilöiden oikeusturvaa sekä edistävät luottamuksellisten hoitosuhteiden syntymistä. Sen sijaan potilaan ja terveysthuollon ammattihenkilön välisiä yksityiskohtaisia keskusteluja ei edellytetä merkittävän potilasasiakirjoihin.

Sikiön sydänäänten tulkinta

Terveysthuollon oikeusturvakeskus toteaa, että koska kantelija oli 6.12.2004 alkaen huolissaan erittäin vilkkaasti aikaisemmin liikkuneen sikiön vähentyneistä liikkeistä, on todennäköistä, että sikiön voinnissa tapahtui muutos. Jälkikäteen arvioituna olisi oikeusturvakeskuksen käsityksen mukaan tuolloin ollut asianmukaista arvioida sikiön tila ultraäänitutkimuksella.

Asiakirjoista saatavasta selvityksestä ilmenee, että kantelija hakeutui 7.12.2004 äitiysneuvolaan, missä terveysthoitaja kuunteli sikiön sydänäänet, jotka olivat tasoa 120/ minuutti (normaali). Terveysthoitaja soitti Keski-Suomen keskussairaalan äitiyspoliklinikalle kättilö E:lle, joka puolestaan kysyi neuvoa erikoislääkäri C:ltä. Erikoislääkäri C kehotti terveysthoitajaa jatkamaan seurantaa neuvolassa.

Kantelija hakeutui oma-aloitteisesti keskussairaalan äitiyspoliklinikalle 8.12.2004. Äitiyspoliklinikalla (kuten edellisenä päivänä neuvolassakin) saatiin rekisteröityä käyrälle sydänääniä 120/ minuutti, mutta nämä olivat aivan ilmeisesti peräisin kantelijan eivätkä sikiön sydämestä, sillä ultraäänitutkimuksella sikiö todettiin kuolleeksi. Terveysthuollon oikeusturvakeskus toteaa, että on mahdollista ja melko tavallista, että äidin pulssia voidaan erehtyä pitämään sikiön sydänääninä. Oikeusturvakeskuksen mukaan raskauden seurantaa toteuttavien terveysthuollon ammattihenkilöiden tulee ottaa tämä virheen mahdollisuus huomioon ja epäselvissä tapauksissa varmistaa sikiön vointi ultraäänitutkimuksen avulla.

Kantelijan sairauskertomusmerkintöjen perusteella hänen sikiönsä oli liikkunut kaikilla aikaisemmillä äitiyspoliikkakäynneillä tehdyissä ultraäänitutkimuksissa erittäin vilkkaasti.

Terveysturvakeskus toteaa, että antaessaan neuvoa kättilö E:lle erikoislääkäri C:llä olivat käytettävissään kantelijan sairauskertomustiedot ja siten myös tieto siitä, että kantelijan sikiö oli kaikilla äitiyspoliikkakäynneillä liikkunut vilkkaasti. Lisäksi C oli 18.11.2004 tavannut kantelijan äitiyspoliikkakäynnin konsultoimassa erikoislääkäri B:tä ultraäänitutkimuksella todettujen virtauslöydösten tulkinnasta.

Asiakirjoista käytettävissä oleva selvitys ja Terveysturvakeskuksen lausunto huomioon ottaen käsitykseni on, että hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon olisi kuulunut, että erikoislääkäri C olisi 7.12.2004 huolehtinut sikiön voimien varmistamisesta ultraäänitutkimuksella.

Asiakirjoista käytettävissä olevan selvityksen perusteella en ole voinut todeta kantelijan raskauden ja synnytyksen hoidossa Keski-Suomen keskussairaalassa menetellyn muutoin virheellisesti tai velvollisuuksia laiminlyöden.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsitykset menettelyn virheellisyydestä erikoislääkärien A:n, B:n ja C:n sekä kättilö D:n tietoon.

Lisäksi saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen sikiön voimien varmistamisesta ultraäänitutkimuksella erikoislääkäri C:n tietoon.

Vielä kiinnitän ylilääkäriin ja toimialueen johtajan huomiota potilasasiakirjamerkintöjen tekemisen tärkeyteen siten kuin olen edellä kohdassa 3.2 ja 3.3 todennut.

Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennökset tästä päätöksestäni.